

## ॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः ॥

य॒ज्ञेन॒ वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत् ता उ॑पय॒ङ्गिरे॒वासृ॑जत्  
यदु॑पय॒जं उ॑पय॒जति॑ प्र॒जा ए॒व तद्य॑ज॒मानः॑ सृजते  
जघ॑ना॒र्धाद॑व॒ द्यति॑ जघ॑ना॒र्धाद्धि॑ प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते स्थवि॒म॒तो-  
ऽव॑ द्यति॒ स्थवि॒म॒तो हि॑ प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्तेऽस॒म्भि॒न्द॒न्न॑व॒ द्यति॑  
प्रा॒णाना॒मस॑म्भेदाय॒ न पर्या॑व॒र्तय॑ति यत्प॑र्याव॒र्तये॑दुदाव॒र्तः  
प्र॒जा ग्रा॑हु॒कः स्या॑त्समु॒द्रं ग॑च्छ॒ स्वाहे॑त्या॒ह रे॒तः॥१॥

ए॒व तद्व॑धात्य॒न्तरि॑ख्यं गच्छ॒ स्वाहे॑त्या॒हान्तरि॑ख्येणै॒वास्मै॑  
प्र॒जाः प्र॒ ज॑नयत्य॒न्तरि॑ख्यः॒ ह्यनु॑ प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते दे॒वः  
स॑वि॒तारं॑ गच्छ॒ स्वाहे॑त्या॒ह स॑वि॒तृप्र॑सूत ए॒वास्मै॑ प्र॒जाः प्र॒  
ज॑नयत्य॒होरा॒त्रे ग॑च्छ॒ स्वाहे॑त्या॒हाहोरा॒त्राभ्या॑मे॒वास्मै॑ प्र॒जाः  
प्र॒ ज॑नयत्य॒होरा॒त्रे ह्यनु॑ प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते मि॒त्राव॑रु॒णौ ग॑च्छ॒  
स्वाहा॑॥२॥

इ॒त्या॒ह प्र॒जास्वे॒व प्र॒जाता॑सु प्रा॒णापा॒नौ द॑धाति॒ सोमं॑ गच्छ॒  
स्वाहे॑त्या॒ह सौ॒म्या हि॑ दे॒वता॑या प्र॒जा य॒ज्ञं ग॑च्छ॒ स्वाहे॑त्या॒ह

प्रजा एव यज्ञियाः करोति छन्दांसि गच्छ स्वाहेत्याह  
 पशवो वै छन्दांसि पशून्वाव रुन्दे द्यावापृथिवी गच्छ  
 स्वाहेत्याह प्रजा एव प्रजाता द्यावापृथिवीभ्यामुभयतः परि  
 गृह्णाति नभः॥३॥

दिव्यं गच्छ स्वाहेत्याह प्रजाभ्यं एव प्रजाताभ्यो वृष्टिं  
 नि यच्छत्यग्निं वैश्वानरं गच्छ स्वाहेत्याह प्रजा एव  
 प्रजाता अस्याम्प्रतिं स्थापयति प्राणानां वा एषोऽव द्यति  
 योऽव द्यति गुदस्य मनो मे हार्दि यच्छेत्याह प्राणानेव  
 यथास्थानमुप ह्वयते पशोर्वा आलब्धस्य हृदयं शुगच्छति  
 सा हृदयशूलम्॥४॥

अभि समेति यत्पृथिव्यां हृदयशूलमुद्वासयेत्पृथिवीं  
 शुचार्पयेद्यदप्स्वपः शुचार्पयेच्छुष्कस्य चार्द्रस्य च  
 संधावुद्वासयत्युभयस्य शान्त्यै यं द्विष्यात्तं ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति

रेतो मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा नभो हृदयशूलन्द्वात्रिंशच्च॥१॥ [१]

देवा वै यज्ञमाग्नीध्रे व्यभजन्त ततो यदत्यशिष्यत  
 तदब्रुवन्वसंतु नु न इदमिति तद्वसतीवरीणां वसतीवरित्वम्  
 तस्मिन्प्रातर्न समशक्नुवन्तदप्सु प्रावेशयन्ता वसतीवरीरभवन्वस

य॒ज्ञो वै व॑सती॒वरी॑र्य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ गृही॒त्वोप॑ वसति॒ यस्या॑गृही॒ता  
अ॒भि नि॒म्रोचे॒दना॑र॒ब्धोऽस्य॑ य॒ज्ञः स्या॑त्॥६॥

य॒ज्ञं वि च्छि॑न्धा॒ज्योति॑ष्या॒ वा गृ॒हीया॒द्विर॑ण्यं वाव॒धाय॑  
सशु॑क्राणामे॒व गृ॒ह्णाति॒ यो वा॑ ब्रा॒ह्म॒णो बहु॑या॒जी  
तस्य॑ कु॒म्भ्या॑नां गृ॒हीया॒थ्स हि गृ॒हीत॑व॒सती॒वरी॑को  
वसती॒वरी॑र्गृ॒ह्णाति॒ प॒शवो॑ वै व॑सती॒वरीः॑ प॒शूने॒वारभ्य॑  
गृही॒त्वोप॑ वसति॒ यद॑न्वी॒पं तिष्ठ॑न्गृ॒हीया॒न्निर्मा॑र्गु॒का  
अ॒स्मात्प॒शवः॑ स्युः प्रती॒पं तिष्ठ॑न्गृ॒ह्णाति॒ प्रति॑रु॒ध्यैवा॒स्मै  
प॒शून्गृ॒ह्णातीन्द्रः॑॥७॥

वृ॒त्रम॑ह॒न्त्सो ३ ऽपो ३ ऽभ्य॑म्रियत॒ तासां॑ यन्मे॒ध्यं  
य॒ज्ञिय॑ स॒दे॒वमा॑सीत्तदत्य॑मुच्यत॒ ता वह॑न्ती॒रभव॑न्वह॑न्तीनां  
गृ॒ह्णाति॒ या ए॒व मे॒ध्या य॒ज्ञियाः॑ स॒दे॒वा आप॑स्तासा॒मेव गृ॒ह्णाति॒  
नान्त॑मा वह॑न्ती॒रती॑याद्यद॑न्त॒मा वह॑न्ती॒रती॑याद्य॒ज्ञमति॑ मन्येत॒  
न स्था॑व॒राणां॑ गृ॒हीया॒द्वरु॑णगृही॒ता वै स्था॑व॒रा यथ॑स्था॑व॒राणां॑  
गृ॒हीयात्॑॥८॥

वरु॑णेनास्य य॒ज्ञं ग्रा॑हयेद्यद्वै दि॒वा भव॑त्य॒पो रात्रिः॑ प्र  
वि॑शति॒ तस्मा॑त्ता॒म्रा आपो॑ दि॒वा दद॑श्चे॒ यन्न॑क्त॒म्भव॑त्य॒पोऽहः॑ प्र

विंशति॑ तस्माच्चन्द्रा॑ आपो॑ नक्तं॑ ददृश्रे॑ छायायै॑ चातप॑तश्च॒ संधौ॑  
गृह्णात्य॑होरात्रयो॑रेवास्मै॒ वर्णं॑ गृह्णाति॒ हविष्म॑तीरि॒मा आप॑  
इत्या॑ह ह॒विष्कृ॑तानामे॒व गृह्णाति॒ हविष्मा॑ ९ अस्तु॥ ९॥

सूर्य॑ इत्या॑ह सशु॑क्राणामे॒व गृह्णात्य॑नुष्टुभां॒ गृह्णाति॒ वाग्वा  
अ॒नुष्टु॑ग्वचै॒वैनाः॒ सर्व॑या गृह्णाति॒ चतु॑ष्पद॒यर्चा गृह्णाति॒  
त्रिः॑ सा॒दयति॒ सप्त॑ सम्प॑द्यन्ते सप्त॑प॒दा शक्क॑री प॒शवः॑  
शक्क॑री प॒शूने॒वाव॑ रु॒द्धेऽस्मै॒ वै लो॒काय॑ गा॒र्हप॑त्य॒ आ  
धी॑यते॒ऽमुष्मा॑ आ॒हव॑नीयो॒ यद्गा॒र्हप॑त्य॒ उप॑सा॒दये॑दस्मि॒ल्लोके॑  
प॑शुमा॒न्थस्या॒द्यदा॑ह॒वनी॑ये॒ऽमुष्मि॑न् ॥ १० ॥

लो॒के प॑शुमा॒न्थस्या॑दु॒भयो॑रु॒पं सा॑दयत्यु॒भयो॑रे॒वैनं॑ लो॒कयोः॑  
प॑शुमन्तं॑ करोति॒ सर्व॑तः॒ परि॑ हरति॒ रर॑ख्य॒साम॑प॒हत्या॑  
इन्द्रा॑ग्नि॒योर्भा॑ग॒धेयीः॒ स्थे॒त्याह॒ यथा॑य॒जुरे॒वैतदा॑ग्नी॒ध्रं  
उप॑ वा॒सय॑त्ये॒तद्वै॒ यज्ञ॑स्याप॒राजितं॑ यदा॑ग्नी॒ध्रं यदे॒व  
य॒ज्ञस्याप॑राजितं॒ तदे॒वैना॒ उप॑ वा॒सय॑ति॒ यतः॑ खलु॒ वै  
य॒ज्ञस्य॑ वि॒त॑तस्य॒ न क्रि॑यते॒ तदनु॑ य॒ज्ञं र॑ख्या॒स्यव॑  
चर॑न्ति॒ यद्व॑ह॒न्तीनां॑ गृह्णाति॒ क्रि॒यमा॑णमे॒व तद्य॑ज्ञस्य॒ शये॑  
र॒ख्य॒साम॑न॒न्वव॑चाराय॒ न ह्ये॑ता ई॒लय॑न्त्या॒ तृती॑यस॒वना॑त्परि॒

शेरे य॒ज्ञस्य॒ संत॑त्यै॥११॥

स्यादिन्द्रो गृहीयादस्त्वमुष्मिन्क्रियते षड्विंशतिश्च॥२॥ [२]

ब्र॒ह्म॒वा॒दि॒नो॑ वदन्ति॒ स त्वा॑ अ॒ध्व॒र्युः॑ स्या॒द्यः॑  
सोम॑मुपाव॒हर॒न्त्सर्वा॑भ्यो दे॒वता॑भ्य उपाव॒हरे॒दिति॑ ह॒दे  
त्वेत्या॑ह मनुष्ये॑भ्य ए॒वैतेन॑ करोति॒ मन॑से॒ त्वेत्या॑ह पि॒तृभ्य॑  
ए॒वैतेन॑ करोति दि॒वे त्वा॒ सूर्या॑य॒ त्वेत्या॑ह दे॒वेभ्य॑ ए॒वैतेन॑  
करोत्ये॒ताव॑ती॒र्वै दे॒वता॑स्ताभ्य ए॒वैन॑ सर्वा॑भ्य उ॒पाव॑हरति  
पु॒रा वा॒चः॥१२॥

प्र॒व॑दि॒तोः प्रा॑तरनुवा॒कमु॑पाकरोति॒ याव॑त्ये॒व वा॒क्ताम॑व  
रु॒द्धेऽपोऽग्ने॑ऽभि॒व्याह॑रति॒ य॒ज्ञो वा॑ आपो॑ य॒ज्ञमे॒वाभि॑  
वाचं॒ वि सृ॑जति॒ सर्वा॑णि॒ छन्दा॑स्यन्वा॒ह प॑शवो॒ वै  
छन्दा॑सि॒ प॒शूने॒वाव॑ रु॒द्धे गा॒यत्रि॒या तेज॑स्का॒मस्य॑  
परि॑ दध्यात्रि॒ष्टुभेन्द्रि॒यका॑मस्य॒ जग॑त्या॒ प॒शुका॑मस्यानु॒ष्टुभा॑  
प्रति॒ष्ठाका॑मस्य॒ प॒ङ्क्त्या॑ य॒ज्ञका॑मस्य॒ वि॒राजा॑न्न॒काम॑स्य  
शृ॒णोत्व॒ग्निः स॒मिधा॒ हव॑म्॥१३॥

म॒ इत्या॑ह सवि॒तृप्र॑सूत ए॒व दे॒वता॑भ्यो नि॒वेद्या॑पोऽ॒च्छैत्य॑प  
इ॒ष्य हो॒त॒रित्या॑हेषि॒तं हि॑ कर्म॒ क्रिय॑ते॒ मैत्रा॑वरुणस्य

चमसाध्वर्यवा द्रवेत्याह मित्रावरुणौ वा अपां नेतारौ  
ताभ्यामेवैना अच्छैति देवीरापो अपां नपादित्याहाहुत्यैवैना  
निष्क्रीय गृह्णात्यथो हविष्कृतानामेवाभिघृतानां गृह्णाति॥१४॥

कार्षिणसीत्याह शमलमेवासांमपं प्लावयति समुद्रस्य  
वोख्षित्या उन्नय इत्याह तस्मादद्यमानाः पीयमाना  
आपो न र्षीयन्ते योनिर्वै यज्ञस्य चात्वालं यज्ञो  
वसतीवरीर्होतृचमसं च मैत्रावरुणचमसं च सःस्पर्श्य  
वसतीवरीर्व्यानयति यज्ञस्य सयोनित्वायाथो स्वादेवैना  
योनेः प्र जनयत्यध्वर्योऽवैरपा (३) इत्याहोतेमनन्नमुरुतेमाः  
पश्येति वावैतदाह यद्यग्निष्टोमो जुहोति यद्युक्थ्यः परिधौ  
नि माँष्टि यद्यतिरात्रो यजुर्वदन्प्र पद्यते यज्ञक्रतूनां  
व्यावृत्त्यै॥१५॥

वाचो हवमभिघृतानां गृह्णात्युत पञ्चविंशतिश्च॥३॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति ग्रावाणमा दत्ते प्रसूत्या  
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्  
पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै पशवो वै सोमो व्यान  
उपांशुसवनो यदुपांशुसवनमभि मिमीते व्यानमेव पशुषु

दधातीन्द्राय॒ त्वेन्द्राय॒ त्वेति॑ मिमीत॒ इन्द्राय॒ हि सोमं॑  
आह्रियते॒ पञ्च॑ कृत्वो॒ यजुषा॑ मिमीते॥१६॥

पञ्चा॑खरा प॒ङ्क्तिः॑ पाङ्क्तो॑ य॒ज्ञो य॒ज्ञमे॒वाव॑ रुन्दे  
पञ्च॑ कृत्व॑स्तूष्णी॒न्दश॑ सम्प॑द्यन्ते दशा॑खरा वि॒राडन्न॑  
वि॒राड्विराजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्दे श्वा॒त्राः स्थ॑ वृ॒त्रतु॒र इत्या॑हैष  
वा अ॒पा९ सोम॑पी॒थो य ए॒वं वेद॑ नाप्स्वार्ति॑माच्छति॒ यत्ते॑  
सोम॑ दि॒वि ज्योति॑रित्या॒हैभ्य॑ ए॒वैन॑म्॥१७॥

लो॒केभ्यः॑ सम्भ॑रति॒ सोमो॑ वै राजा॒ दिशो॑ऽभ्य॑ध्याय॒त्स  
दिशो॑ऽनु प्रावि॑शत्प्रागपा॒गुद॑ग॒धरा॑गित्या॒ह दिग्भ्य॑ ए॒वैन॑९  
सम्भ॑रत्यथो॒ दिशं॑ ए॒वास्मा॑ अव॑ रुन्देऽम्ब॒ नि ष्व॑रेत्या॒ह  
कामु॑का ए॒न९ स्त्रियो॑ भवन्ति॒ य ए॒वं वेद॑ यत्ते॑ सो॒मादा॑भ्यं  
नाम॑ जागृ॒वीति॑॥१८॥

आ॒हैष वै सोम॑स्य सोम॑पी॒थो य ए॒वं वेद॑ न  
सौ॒म्यामा॑र्ति॑माच्छति॒ घ्नन्ति॒ वा ए॒तत्सोमं॑ यद॑भिषुण्वन्त्य॒९ शून॑प  
गृह्णा॑ति॒ त्राय॑त ए॒वैन॑म्प्रा॒णा वा अ॒९ शवः॑ प॒शवः॑ सोमो॒-  
ऽ९ शून्पु॑न॒रपि॑ सृजति प्रा॒णाने॒व प॒शुषु॑ दधाति॒ द्वौद्वा॒वपि॑  
सृजति॒ तस्मा॑द्वौद्वौ प्रा॒णाः॥१९॥

यजुषा मिमीत एनं जागृवीति चतुश्चत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

प्रा॒णो वा ए॒ष यदु॑पा॒ऽशुर्यदु॑पा॒ऽश्व॒ग्रा ग्र॒हा गृ॒ह्यन्ते॑  
प्रा॒णमे॒वानु॒ प्र य॑न्त्य॒रु॒णो ह॑ स्मा॒हौप॑वेशिः प्रातःस॒व॒न ए॒वाहं  
य॒ज्ञः स॑ऽस्था॒पयामि॒ तेन॒ ततः॑ स॑ऽस्थि॒तेन॑ च॒रामी॒त्यष्टौ  
कृ॒त्वोऽग्ने॑ऽभि षु॒णोत्य॑ष्टा॒खरा॒ गाय॑त्री गा॒यत्र॑म्प्रातःस॒व॒नम्  
प्रातःस॒व॒नमे॒व तेना॑प्रो॒त्येका॑दश॒ कृ॒त्वो॑ द्वितीय॒मेका॑दशा॒खरा  
त्रि॒ष्टुप्रै॑ष्टु॒भ॒म्माध्यं॑दिनम्॥२०॥

स॒व॒न॒म्माध्यं॑दिनमे॒व स॒व॒नं तेना॑प्रोति॒ द्वाद॑श  
कृ॒त्वस्त्वृ॑तीय॒द्वाद॑शा॒खरा॒ जग॑ती जा॒ग॒तं तृ॑तीयस॒व॒नन्तृ॑तीयस॒व॒  
तेना॑प्रो॒त्येता॑ः ह॒ वाव॑ स॒ य॒ज्ञस्य॒ स॑ऽस्थि॒तिमु॒वाचा॑स्क॒न्दाया॑स्क॒  
हि तद्य॑द्य॒ज्ञस्य॒ स॑ऽस्थि॒तस्य॒ स्क॒न्दत्यथो॑ ख॒ल्वाहु॑र्गा॒यत्री  
वाव॑ प्रातःस॒व॒ने नाति॑वाद् इत्यन॑ति॒वादु॒क ए॒न॒म्प्रातृ॑व्यो  
भवति॒ य ए॒वं वेद॒ तस्मा॑द॒ष्टाव॑ष्टौ॥२१॥

कृ॒त्वोऽभि॑षुत्य॒म्ब्रह्म॑वा॒दिनो॑ वदन्ति प॒वित्रं॑वन्तोऽन्ये ग्र॒हा  
गृ॒ह्यन्ते॑ कि॒म्प॒वित्र॑ उपा॒ऽशुरि॑ति॒ वाक्प॑वित्र॒ इति॑ ब्रूयात्  
वा॒चस्प॑तये प॒वस्व॑ वाजि॒न्नित्या॑ह॒ वाचै॑वैन॒म्पव॑यति॒ वृष्णो॑  
अ॒ऽशु॒भ्या॒मित्या॑ह॒ वृष्णो॑ ह्ये॒ताव॑ऽशू यौ सोम॑स्य॒ गभ॑स्ति॒पूत॒  
इत्या॑ह॒ गभ॑स्ति॒ना ह्ये॒नम्प॑वयति॒ दे॒वो दे॒वानां॑ प॒वित्रं॑म॒सीत्या॑ह॒



दे॒वो ह्ये॑षः॥२२॥

सं दे॒वानां॑ प॒वित्रं॑ ये॒षां भा॒गोऽसि॑ तेभ्य॒स्त्वेत्या॑ह  
ये॒षां ह्ये॑ष भा॒गस्तेभ्य॑ ए॒नं गृ॒ह्णाति॑ स्वा॒कृतो॑ऽसीत्या॑ह  
प्रा॒णमे॒व स्वम॑कृत॒ मधु॑मती॒र्न इष॑स्कृ॒धीत्या॑ह सर्वमे॒वास्मा॑  
इ॒दं स्व॑दयति॒ विश्वे॑भ्य॒स्त्वेन्द्रि॒येभ्यो॑ दि॒व्येभ्यः॑ पार्थि॒वेभ्य॑  
इत्या॑होभये॒ष्वेव॑ दे॒वमनु॑ष्येषु प्रा॒णान्दधा॑ति॒ मन॑स्त्वा॥२३॥

अ॒ष्ट्वित्या॑ह॒ मन॑ ए॒वाश्नु॑त उ॒र्वन्तरि॑ख्यमन्वि॒हीत्या॑हान्तरि॒ख्यव  
हि प्रा॒णः स्वाहा॑ त्वा सु॒भ॒वः सूर्या॑येत्या॑ह प्रा॒णा वै  
स्वभ॑वसो दे॒वास्तेष्वे॒व प॒रोख्यं॑ जुहोति॒ दे॒वेभ्य॑स्त्वा  
मरी॑चिपेभ्य॒ इत्या॑हादित्यस्य॒ वै रश्मयो॑ दे॒वा मरी॑चिपास्तेषां  
तद्वा॒ग॒धेय॑न्ताने॒व तेन॑ प्रीणाति॒ यदि॑ का॒मये॑त॒ वर्षु॑कः  
प॒र्जन्यः॑॥२४॥

स्या॒दिति॑ नी॒चा ह॑स्तेन॒ नि मृ॑ज्या॒द्वृष्टि॑मे॒व नि  
य॑च्छति॒ यदि॑ का॒मये॑ताव॒र्षुकः॑ स्या॒दित्यु॑त्तानेन॒ नि  
मृ॑ज्या॒द्वृष्टि॑मे॒वोद्य॑च्छति॒ यद्य॑भिचरे॒दमुं॑ ज॒ह्यथ॑ त्वा  
होष्या॑मीति॒ ब्रूया॑दाहु॒तिमे॒वेन॑म्प्रेप्सन् ह॒न्ति॒ यदि॑  
दूरे॑ स्यादा॒ तमि॑तोस्तिष्ठेत्प्रा॒णमे॒वास्या॑नु॒गत्य॑ ह॒न्ति॒

यद्यभिचरेदमुष्य॥ २५॥

त्वा प्राणे सादयामीति सादयेदसन्नो वै प्राणः  
प्राणमेवास्य सादयति षड्भिरंशुभिः पवयति षड्वा ऋतव  
ऋतुभिरेवैनम्पवयति त्रिः पवयति त्रयं इमे लोका एभिरेवैनं  
लोकैः पवयति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यात्रयः  
पशूनां हस्तादाना इति यत्रिरुपांशुं हस्तेन विगृह्णाति  
तस्मात्त्रयः पशूनां हस्तादानाः पुरुषो हस्ती मर्कटः॥ २६॥

माध्यन्दिनमृष्टावष्टावेष मनस्त्वा पर्जन्योऽमुष्य पुरुषो द्वे च॥५॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते  
देवा उपांशौ यज्ञं सः स्थाप्यमपश्यन्तमुपांशौ  
समस्थापयन्तेऽसुरा वज्रमुद्यत्य देवानभ्यायन्त ते  
देवा बिभ्यन्त इन्द्रमुपाधावन्तानिन्द्रोऽन्तर्यामेणान्तरधत्त  
तदन्तर्यामस्यान्तर्यामत्वम् यदन्तर्यामो गृह्यते भ्रातृव्यानेव  
तद्यजमानोऽन्तर्धत्तेऽन्तस्ते॥ २७॥

दधामि द्यावापृथिवी अन्तरुर्वन्तरिख्यमित्याहैभिरेव  
लोकैर्यजमानो भ्रातृव्यानन्तर्धत्ते ते देवा अमन्यन्तेन्द्रो वा  
इदमभूद्यद्वयं स्म इति तैः ब्रुवन्मघवन्ननु न आ भजेति

स॒जोषा॑ दे॒वैरव॑रैः परै॒श्चेत्य॑ब्रवी॒द्ये चै॒व दे॒वाः परे॒ ये चाव॑रे  
तानु॒भयान्॑॥ २८॥

अ॒न्वाभ॑जत्स॒जोषा॑ दे॒वैरव॑रैः परै॒श्चेत्या॑ह॒ ये चै॒व दे॒वाः परे॒  
य चाव॑रे॒ तानु॒भया॑न॒न्वाभ॑जत्यन्तर्या॒मे म॑घवन्मादय॒स्वेत्या॑ह  
य॒ज्ञादे॒व यज॑मानं॒ नान्ते॑र॒त्युप॒याम॑गृहीतोऽसीत्या॑हापानस्य  
धृत्यै॒ यदु॒भाव॑पवित्रौ गृह्येया॑ताम्प्राणम॒पानोऽनु॒ न्यृच्छे॑त्प्रमायु॑कः  
स्यात्प॒वित्र॑वानन्तर्या॒मो गृह्य॑ते॥ २९॥

प्रा॒णापा॒नयो॒र्विधृत्यै॑ प्राणापानौ वा ए॒तौ यदु॑पा॒श्वन्तर्या॑मौ  
व्या॒न उ॑पा॒श्वस॑र्वनो यं का॒मये॑त प्र॒मायु॑कः स्या॒दित्य॑सं॒स्पृष्टौ  
तस्य॑ सादये॒द्व्याने॑नैवास्य॑ प्राणापानौ वि च्छि॑नति  
ता॒जक्प्र॑मीयते॒ यं का॒मये॑त॒ सर्व॑मायुरिया॒दिति॑ सं॒स्पृष्टौ  
तस्य॑ सादये॒द्व्याने॑नैवास्य॑ प्राणापानौ सं त॑नोति  
सर्व॑मायुरेति॥ ३०॥

त उ॒भया॑नृह्यते चतु॑श्रत्वारि॒शच्च॑॥ ६॥ [६]

वा॒ग्वा ए॒षा यदै॑न्द्रवाय॒वो यदै॑न्द्रवाय॒वाग्रा॒ ग्रहा॑ गृह्यन्ते  
वाच॑मे॒वानु॒ प्र य॑न्ति वा॒युं दे॒वा अ॑ब्रुवन्त्सोम॒राजा॑न॒  
हना॑मेति॒ सौऽब्र॑वी॒द्वरं॑ वृ॒णै म॑द॒ग्रा ए॒व वो॒ ग्रहा॑ गृह्यान्ता॒ इति॑

तस्मादैन्द्रवायवाग्ना ग्रहा गृह्यन्ते तमघ्नन्त्सोऽपूयत् तं देवा  
नोपाधृष्णुवन्ते वायुमब्रुवन्निमं नः स्वदय॥ ३१॥

इति सोऽब्रवीद्वरं वृणै मद्देवत्यान्येव वः पात्राण्युच्यान्ता  
इति तस्मान्नानादेवत्यानि सन्ति वायव्यान्युच्यन्ते तमेभ्यो  
वायुरेवास्वदयत्तस्माद्यत्पूयति तत्प्रवाते वि षजन्ति वायुरहि  
तस्य पवयिता स्वदयिता तस्य विग्रहणं नाविन्दन्त्सा-  
ऽदितिरब्रवीद्वरं वृणा अथ मया वि गृह्णीध्वम्मद्देवत्या एव  
वः सोमाः॥ ३२॥

सन्ना असन्नित्युपयामगृहीतोऽसीत्याहादितिदेवत्यास्तेन  
यानि हि दारुमयाणि पात्राण्यस्यै तानि योनेः सम्भूतानि  
यानि मृन्मयाणि साख्यात्तान्यस्यै तस्मादेवमाह वाग्वै  
पराच्यव्याकृतावदत्ते देवा इन्द्रमब्रुवन्निमां नो वाचं  
व्याकुर्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणै मह्यं चैवैष वायवे च सह  
गृह्याता इति तस्मादैन्द्रवायवः सह गृह्यते तामिन्द्रो  
मध्यतोऽवक्रम्य व्याकरोत्तस्मादियं व्याकृता वागुद्यते  
तस्मात्सकृदिन्द्राय मध्यतो गृह्यते द्विर्वायवे द्वौ हि स  
वराववृणीत॥ ३३॥

स्वदय सोमोः सुहाष्टविंशतिश्च॥७॥ [७]

मित्रं देवा अ॒ब्रुव॑न्त्सोम॒ः राजा॑न॒ः हना॑मेति॒ सो॒-  
ऽब्रवी॑न्नाह॒ः सर्व॑स्य॒ वा अ॒ह॒मि॒त्रम॒स्मीति॑ तम॑ब्रुवन्  
हना॑मैवेति॒ सो॒ऽब्रवी॑द्वरं॒ वृणै॑ पय॑सैव मे॒ सोम॑ः॒ श्रीण॑न्निति॒  
तस्मा॑न्मैत्रावरुण॒मप्य॑सा श्रीण॑न्ति॒ तस्मा॑त्प॒शवो॑ऽपा॑क्रामन्  
मि॒त्रः स॒न्क्रूर॑म॒क॒रिति॑ क॒रमि॑व॒ खलु॑ वा ए॒षः॥३४॥

करो॑ति॒ यः सोमे॑न॒ यज॑ते॒ तस्मा॑त्प॒शवो॑ऽप॒ क्राम॑न्ति॒  
यन्मै॑त्रावरुण॒मप्य॑सा श्री॒णाति॑ प॒शुभि॑रेव तन्मि॒त्रः सं॒म॒र्धय॑ति॒  
प॒शुभि॑र्यज॑मानम्पु॒रा खलु॑ वावैवमि॒त्रो॑ऽवेद॒प॒ मत्क्रूरं॑ च॒क्रुषः॑  
प॒शवः॑ क्रमि॒ष्यन्तीति॑ तस्मा॑देवम॒वृणी॑त॒ वरु॑णं दे॒वा  
अ॒ब्रुव॑न्त्वया॑ः श॒भुवा॒ सोम॒ः राजा॑न॒ः हना॑मेति॒ सो॒ऽब्रवी॑द्वरं॒  
वृणै॑ मह्यं च॥३५॥

ए॒वैष मि॒त्राय॑ च स॒ह गृ॑ह्याता॒ इति॑ तस्मा॑न्मैत्रावरुणः  
स॒ह गृ॑ह्यते॒ तस्मा॑द्राजा॒ राजा॑नम॒ः श॒भुवा॑ घ्नन्ति॒ वैश्ये॑न॒  
वैश्यः॑ शू॒द्रेण॑ शू॒द्रन्न॑ वा इ॒दं दि॒वा न॑ नक्त॑मासीद॒व्यावृ॑त्त॒न्ते  
दे॒वा मि॒त्रावरु॑णावब्रुवन्नि॒दं नो॒ वि वा॑सय॒तमिति॑ ताव॑ब्रूतां  
वरं॑ वृणावहा॒ एकं॑ ए॒वावत्पूर्वो॑ ग्र॒हो ग्र॒हो गृ॑ह्याता॒ इति॑

तस्मादैन्द्रवायवः पूर्वी मैत्रावरुणाद्गृह्यते प्राणापानौ ह्येतौ  
यदुपांश्चन्तर्यामौ मित्रोऽहरजनयद्वरुणो रात्रिन्ततो वा इदं  
व्यौच्छद्यन्मैत्रावरुणो गृह्यते व्युष्ट्यै॥३६॥

एष चैन्द्रवायवो द्वाविंशतिश्च॥८॥ [८]

यज्ञस्य शिरोऽच्छिद्यत ते देवा अश्विनावब्रुवन्भिषजौ वै  
स्थं इदं यज्ञस्य शिरः प्रति धत्तमिति तावब्रूतां वरं वृणावहे  
ग्रह एव नावत्रापि गृह्यतामिति ताभ्यामेतमाश्विनमगृह्णन्ततो  
वै तौ यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्ताम् यदाश्विनो गृह्यते यज्ञस्य  
निष्कृत्यै तौ देवा अब्रुवन्नपूतो वा इमौ मनुष्यचरो॥३७॥

भिषजाविति तस्माद्ब्राह्मणेन भेषजं न कार्यमपूतो  
ह्ये ३ षोऽमेध्यो यो भिषक्तौ बहिष्पवमानेन पवयित्वा  
ताभ्यामेतमाश्विनमगृह्णन्तस्माद्बहिष्पवमाने स्तुत आश्विनो  
गृह्यते तस्मादेवं विदुषां बहिष्पवमान उपसद्यः पवित्रं  
वै बहिष्पवमान आत्मानमेव पवयते तयोस्त्रेधा  
भेषज्यं वि न्यदधुरग्नौ तृतीयमप्सु तृतीयम्ब्राह्मणे  
तृतीयन्तस्मादुदपात्रम्॥३८॥

उपनिधाय ब्राह्मणं दक्षिणतो निषाद्य भेषजं कुर्याद्वावदेव

भैषजं तेन करोति समर्धुकमस्य कृतम्भवति ब्रह्मवादिनो  
 वदन्ति कस्मात्सत्यादेकपात्रा द्विदेवत्या गृह्यन्ते द्विपात्रा  
 हूयन्ते इति यदेकपात्रा गृह्यन्ते तस्मादेकोऽन्तरतः प्राणो  
 द्विपात्रा हूयन्ते तस्माद्वौ द्वौ बहिष्ठात्राणाः प्राणा वा  
 एते यद्विदेवत्याः पशव इडा यदिडाम्पूर्वा द्विदेवत्येभ्य  
 उपह्वयेत॥ ३९॥

पशुभिः प्राणानन्तर्दधीत प्रमायुकः स्याद्विदेवत्याभिरख्यित्वे  
 हूयते प्राणानेवात्मन्धित्वा पशूनुप हूयते वाग्वा  
 ऐन्द्रवायवश्चरख्युर्मैत्रावरुणः श्रोत्रमाश्विनः पुरस्तादैन्द्रवायवम्भरख्य  
 तस्मात्पुरस्ताद्वाचा वदति पुरस्तान्मैत्रावरुणं तस्मात्पुरस्ताच्चरख्य  
 पश्यति सर्वतः परिहारमाश्विनं तस्मात्सर्वतः श्रोत्रेण शृणोति  
 प्राणा वा एते यद्विदेवत्याः॥ ४०॥

अरिक्तानि पात्राणि सादयति तस्मादरिक्ता अन्तरतः  
 प्राणा यतः खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु  
 यज्ञं रख्यांस्यव चरन्ति यदरिक्तानि पात्राणि सादयति  
 क्रियमाणमेव तद्यज्ञस्य शये रख्यसामनन्ववचाराय  
 दख्येणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्यां सादयति वाच्येव

वाचं दधात्या तृतीयसवनात्परि शरे यज्ञस्य संतत्यै॥४१॥

मनुष्यचरावुदपात्रमुपह्रयेत द्विदेवत्याः षड्वत्वारिंशच्च॥१॥ [९]

बृहस्पतिर्देवानां पुरोहित आसीच्छण्डामर्कावसुराणाम्ब्रह्मण्व  
देवा आसन्ब्रह्मण्वन्तोऽसुरास्ते ३ऽन्योन्यं नाशंक्रुवन्नभिर्भवितुन्ते  
देवाः शण्डामर्कावुपामन्नयन्त तावंब्रूतां वरं वृणावहै ग्रहावेव  
नावत्रापि गृह्येतामिति ताभ्यामेतौ शुक्रामन्थिनावगृह्णन्ततौ  
देवा अभवन्परासुरा यस्यैवं विदुषः शुक्रामन्थिनौ गृह्येते  
भवत्यात्मना परा॥४२॥

अस्य भ्रातृव्यो भवति तौ देवा अपनुद्यात्मन  
इन्द्रायाजुहवुरपनुत्तौ शण्डामर्कौ सहामुनेति ब्रूयाद्यं  
द्विष्याद्यमेव द्वेष्टि तेनैनौ सहापं नुदते स प्रथमः  
संकृतिर्विश्वकर्मेत्येवैनावात्मन इन्द्रायाजुहवुरिन्द्रो ह्येतानि  
रूपाणि करिंक्रुदचरदसौ वा आदित्यः शुक्रश्चन्द्रमा  
मन्थ्यपिगृह्य प्राश्नौ निः॥४३॥

क्रामतस्तस्मात्प्राश्नौ यन्तौ न पश्यन्ति प्रत्यश्चावावृत्य  
जुहुतस्तस्मात्प्रत्यश्नौ यन्तौ पश्यन्ति चख्युषी वा एते  
यज्ञस्य यच्छुक्रामन्थिनौ नासिंकोत्तरवेदिर्भितः परिक्रम्य



जुहुतस्तस्मादभितो नासिकां चख्षुषी तस्मान्नासिकया  
 चख्षुषी विधृते सर्वतः परि क्रामतो रख्षसामपहत्यै देवा वै  
 याः प्राचीराहुतीरजुह्वुर्ये पुरस्तादसुरा आसन्ताः स्ताभिः  
 प्र॥४४॥

अनुदन्त याः प्रतीचीर्ये पश्चादसुरा आसन्ताः स्ताभिरपानुदन्त  
 प्राचीरन्या आहुतयो हूयन्ते प्रत्यश्चौ शुक्रामन्थिनौ पश्चाच्चैव  
 पुरस्ताच्च यजमानो भ्रातृव्यान्प्र णुदते तस्मात्पराचीः प्रजाः  
 प्र वीयन्ते प्रतीचीर्जायन्ते शुक्रामन्थिनौ वा अनु प्रजाः प्र  
 जायन्तेऽत्रीश्चाद्याश्च सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि शुक्रः  
 शुक्रशोचिषा॥४५॥

सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयन्परीहि मन्थी मन्थिशोचिषेत्याहेता  
 वै सुवीरा या अत्रीरेताः सुप्रजा या आद्या य एवं वेदात्र्यस्य  
 प्रजा जायते नाद्या प्रजापतेरक्षयश्चयत्तत्परापतत्तद्विकङ्कतम्प्रावि  
 नारमत तद्यवम्प्राविशत् तद्यवेऽरमत तद्यवस्य॥४६॥

यवत्वं यद्वैकङ्कतम्मन्थिपात्रम्भवति सक्तुभिः श्रीणाति  
 प्रजापतेरेव तच्चख्षुः सम्भरति ब्रह्मवादिनो वदन्ति  
 कस्मात्सत्यान्मन्थिपात्रं सदो नाश्रुत इत्यार्तपात्रं हीति

ब्रूयाद्यदंश्रुवीतान्धौऽध्वर्युः स्यादार्तिमाच्छेत्तस्मान्नाश्रुते॥ ४७ ॥

आत्मना परा निष्प्र शुक्रशोचिषा यवस्य सप्तत्रिंशच्च॥ 10 ॥ [१०]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते  
देवा आग्रयणाग्रान्ग्रहानपश्यन्तानगृह्णत ततो वै ते-  
ऽग्रम्पर्यायन् यस्यैवं विदुष आग्रयणाग्रा ग्रहा गृह्यन्ते-  
ऽग्रमेव समानानाम्पर्येति रुग्णवत्यर्चा भ्रातृव्यवतो  
गृह्णीयाद्भ्रातृव्यस्यैव रुक्ताग्रः समानानाम्पर्येति ये देवा  
दिव्येकादश स्थेत्याह॥ ४८ ॥

एतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैनः सर्वाभ्यो गृह्णात्येष ते  
योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्याह वैश्वदेवो ह्येष देवतया वाग्वै  
देवेभ्योऽपक्रामद्यज्ञायातिष्ठमाना ते देवा वाच्यपक्रान्तायां  
तूष्णीं ग्रहानगृह्णत साऽमन्यत वागन्तर्यन्ति वै मेति  
साग्रयणम्प्रत्यागच्छत्तदाग्रयणस्याग्रयणत्वम्॥ ४९ ॥

तस्मादाग्रयणे वाग्वि सृज्यते यत्तूष्णीम्पूर्वे ग्रहा  
गृह्यन्ते यथा थसारीयति म आख इयति नाप  
राथस्यामीत्युपावसृजत्येवमेव तदध्वर्युराग्रयणं गृहीत्वा  
यज्ञमारभ्य वाचं वि सृजते त्रिर्हिं करोत्युद्भातृनेव तद्वृणीते

प्रजापतिर्वा एष यदाग्रयणो यदाग्रयणं गृहीत्वा हिंक्रोति  
प्रजापतिरेव॥५०॥

तत्प्रजा अभि जिघ्रति तस्माद्विथ्सं जातं गौरभि  
जिघ्रत्यात्मा वा एष यज्ञस्य यदाग्रयणः सर्वनेसवनेऽभि  
गृह्णात्यात्मन्नेव यज्ञं सं तनोत्युपरिष्ठादा नयति रेतं  
एव तदधात्यधस्तादुपं गृह्णाति प्र जनयत्येव तद्वह्मवादिनो  
वदन्ति कस्माद्विथ्सत्याद्वायत्री कनिष्ठा छन्दसां सती सर्वाणि  
सर्वनानि वहतीत्येष वै गायत्रियै विथ्सो यदाग्रयणस्तमेव  
तदभिनिवर्तं सर्वाणि सर्वनानि वहति तस्माद्विथ्समपाकृतं  
गौरभि नि वर्तते॥५१॥

आहाग्रयणत्वम्प्रजापतिरेवेति विंशतिश्च॥११॥ [११]

इन्द्रो वृत्राययुर्वै यज्ञेन सुवर्गायेन्द्रो मरुद्भिरदितिरन्तर्यामपात्रेण प्राण उपांशुपात्रेणेन्द्रो  
वृत्रमहन्तस्य ग्रहान् वै प्रान्यान्येकादश॥११॥ इन्द्रो वृत्राय पुनर्ऋतुनाह मिथुनम्पशवो नेष्टः  
पत्नीमुपांश्वन्तर्यामयोद्विचत्वारिंशत्॥४२॥ इन्द्रो वृत्राय पाङ्कत्वम्॥ [१२]

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>